

Çağdaş (Araştırmacı)ların Yer ve Bölgelere Dair *es-Sahîhayn* Hadislerini Tenkîdi

Muhammed Yüsrî Yûsuf
Mahmûd Ahmed Ya'kûb Raşîd*

Çev. İbrahim HATİBOĞLU**

Özet: Buhârî ve Müslim'in *es-Sahih*'leri, Kur'ân-ı Kerim'in ardından dine dair pek çok metin içermektedir. Her ikisinin de, ehemmiyetleri ve konunmaları dolayısıyla, geçmişte ve günümüzde gerek ilmî gerekse şüphe maksatlı olarak tenkide maruz kalmaları garipsenmemelidir. Bu makale, bazı çağdaş (araştırmacı)ların *Sahîhayn* hadislerinde mevcut yer ve bölgelere dair şüphelerin tetkik edilmesine ve yine bunların cevaplandırılmasına dairedir. Bu kimseler, söz konusu hadisleri genel olarak Nebvî hadislerin Kur'ân-ı Kerim'e muhâlif olduğu konusunda şüphe ortaya atmak için bir saha olarak kabul etmişlerdir. Bunun da ötesinde, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) *ismeini* ortadan kaldırmayı veya bir ölçüde de olsa, bu hadislerin sahih ve güvenilir olmadığını kabul etmeyi hedeflemişlerdir. Makale, istikrâi bir yöntemle konuya dair hususları elde etmeyi, ardından da bu (bulgu)ların ilmî bir şekilde tahlilini hedeflemiştir. Sonunda da araştırmancının sonuçları, konuya dair vârid olan hadislerden hareketle, tespit edilmiş aksi gerçekliklerle ortaya konulmuş; bu sayede yapılan tenkitler ve ortaya atılan şüpheler reddedilmiştir.

Atıf: Muhammed Yüsrî Yûsuf ve Mahmud Ahmed Ya'kûb Raşîd, "Çağdaş (Araştırmacı)ların Yer ve Bölgelere Dair *es-Sahîhayn* Hadislerini Tenkidi", *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVII/1, 2019, ss. 125-140.

Anahtar Kelimeler: Tenkit, Çağdaşçılar, Sahîhayn.

Giriş

Hamd, dini bizim için apaçık kılan ve hiçbir güç ve kuvvetimiz yokken bizi resûllerin (getirdiği) dinlerin en hayırlısına ileten, lütfu ile bizi karanlıklardan aydınlığa çıkaran Allah'a mahsustur.*** Rabbimin sınırsız ve her türlü salât ve selâmı kıyamete kadar yüce resulünün, âlinin, ashâbının üzerine olsun.

* Muhammed Yüsrî Yûsuf ve Mahmûd Ahmed Ya'kûb Raşîd halen el-Câmi'atü'l-Ürdüniyye, Külliyyetü's-Şerî'a'da (Amman, ÜRDÜN) öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. yusree75@yahoo.com ve mahmoudrasheed@yahoo.com

** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis, BURSA. ihataboglu@hotmail.com

*** Bu makale yazarların "İntikâdü'l-mu'âsirîn li-ehâdisi's-Sahîhayni'l-hâssati bi'h-emâkini ve'l-büldân" adlı Araçça olarak yayımladıkları (*Journal of Me'âlim al-Qur'an wa al-Sunnah*, cilt 14, sayı 2 (2018), ss. 80-94) makalenin Türkçeye tercümesidir.

Hiç şüphesiz, İmâm Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahih*'inin ve İmâm Müslim'in *el-Câmi'u's-sahih*'inin her ikisinin de içerdikleri ve diğerlerinden üstün oldukları inkişâfı vasıfları sebebiyle Müslümanların kalplerinde büyük bir yeri vardır. Söz konusu iki kitap da Allah'ın kitabından sonra en hayırlı kitap kabul edilmiş ve ümet de bu iki kitabı kabulle karşılamışlardır.

Fakat çağımızda, üzücüdür ki, bu kabulü ortadan kaldırmaya ve değersizleştirmeye yönelik kalkışmalar peş peşe gelmiş; kimisi özellikle *es-Sahihayn*'a; Kur'an-ı Kerim'e veya diğer sahih hadislere veya akla ve bilime mu'arız olduğu gerekçesiyle, bir kısmı da İsrâiliyyât ile örtüşükleri, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) *ismetine* zarar verdikleri veya buna benzer başka eleştiri ve şüphelere kapı araladıkları gerekçesiyle eleştiriler yönelmişlerdir. Bunların her birisi, bu şüphelerin ve çirkinliğini ve geçersizliğini ortaya koymak üzere, konuyu araştırma ve incelemeye dayalı geçerli ve sağlam bir yöntem çerçevesinde ilmî reddiyelere ihtiyaç duyar.

Bahsedilen hususlardan hareketle, bu konuda Allah Teâlâ'dan bana yardım etmesini, beni doğrular üzerinde tutmasını ve muvaffak kılmasını isteyerek, özellikle yer ve bölge dair bazı *es-Sahihayn* hadislerine dair ortaya atılan eleştiri ve şüphelere yönelik bir araştırma yapma sorumluluğumun bulunduğunu düşündüm.

Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın gayesinin aşağıdaki sorulara cevap aramak olduğunu ifade etmek mümkündür:

(1) Özellikle yer ve bölgelere dair *es-Sahihayn*'de yer alan tenkit edilen hadisler nelerdir?

(2) Yer ve bölge mefhumları ne demektir ve bu konulara dair hadislere yöneltilen tenkitler nelerdir?

(3) Konuya dair hadislere yöneltilen tenkitler nelerdir ve bunlara yönelik ilmî cevaplar nelerdir?

Önceki Araştırmalar

es-Sahihayn'deki yer ve bölge adlarına yönelik tenkit edilen hadisleri konu edinen ilmî sınırlar çerçevesinde müstakil bir çalışma bulamadım. Ancak, aşağıdaki-ler bu konuyla irtibatı bulunan önceki çalışmalar arasında yer almaktadır:

(1) Abdullah el-Kusaymî, *Müşkilâtü'l-ehâdisi'l-Nebeviyyeti ve beyânühâ*, 1406/1986.

(2) Muhammed Muhammed Ebû Şehbe, *Difâ'un 'ani's-sünne ve raddi şübehi'l-müsteşrikîn ve'l-küttâbi'l-mu'âsirîn*, 2000.

Tenkit edilen bazı hadislere belirli açılardan yöneltilen şüphe ve eleştirilere cevap vermek üzere yapılan özel çalışmalara gelince;

(1) Ali Sâlih Mustafa'nın, Prof. Dr. Muhammed 'İyd Mahmûd Sâhib danışmanlığında yazmış olduğu *Tu'ünü'l-mu'âsirîn fi ehâdisi's-Sahihayni'l-hâssati bi-*

esbâbi'n-nüzûli ve't-tefsîr bi-da'vâ muhâlefeti'l-Kur'ân dirâse nakdiyye başlıklı doktora tezi (2012). [81]

(2) Kâsım Kolbey Muhammed Belû'un, Prof. Dr. Şeref Mahmûd el-Kudât'ın danışmanlığında hazırmış olduğu *el-Ehâdisü'l-müntekâdetü fi's-Sahîhayni'l-hâssati bi'l-mer'eti* başlıklı doktora tezi (2014).

(3) İbrâhim Ayyâşî'nin, Dr. Sâlih Ūmâr'ın danışmanlığında hazıradığı *Tu'ûnü'l-mu'âsırîn fi ehâdisi's-Sahîhayni'l-müte'allikati bi'l-gaybiyyât* başlıklı yüksek lisans tezi (2013).

İfade edilmelidir ki benim bu çalışmam, yer ve bölgelere dair *es-Sahîhayn* hadislerinin bir kısmını bu eleştirileri tartışırken çalışmada örnek olmak ve ilmî tenkitler ölçüsünde onlara cevaplar vermek üzere ele almaktadır.

***es-Sahîhayn* Sâhibi İki Müellifin Tarifi**

İmâm Buhârî ve *es-Sahîh*'inin Tarifi

İmâm Buhârî, Muhammed b. İsmâ'îl el-Buhârî'dir. Buhârî, Mâverâünnehr bölgesinde bulunan Buhârâ'ya nisbettir. Günümüzde Özbekistan Cumhuriyeti'nin Batı'sında yer almaktadır. Buhârî bu şehirde, 13 Şevvâl 194 hicrî, 04 Ağustos 810 miladî senesinde doğdu.¹ İlim tahsiline beldesinde başladı. Sonra Mekke'ye, Medine'ye, Şam bölesine ve bunların dışındaki İslâm beldelerine ilim yolculuğu yaptı. El-Hatîb demiştir ki: "İlim talebi uğruna muhtelif şehirlerdeki muhaddislerle ilim yolculuğuna çıkmıştır."² Hadis aldığı hocalarının sayısı çok fazla idi ve hepsi de önde gelen sika kimselerdendi. Mekki b. İbrâhîm, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Ebû Hâtîm er-Râzî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma'în³ bunlar arasındadır. Talebelerine gelince, onlar da *es-Sahîh* sahibi Müslim, *es-Sahîh* sahibi Muhammed b. Sevre et-Tirmizî, Ebû Hâtîm er-Râzî ve Ebû Zür'a er-Râzî, İbrâhîm b. İshâk el-Harbî, *es-Sahîh*'in râvisi Muhammed b. Yûsuf el-Firebrî ve bunların dışında pekçok meşhur âlimlerdi.⁴ İmâm (Buhârî) –Allah kendisine rahmetiyle muâmele eylesin– 256 senesinde Semerkand'da altmış iki yaşında iken vefat etti.

Sahîh'u'l-Buhârî

Kitap, halkın dilinde geçmişte ve günümüzde bu isimle meşhur oldu. (Buhârî) bu kitabını on altı senede tasnif etti. Bu bile kitabın telifine verdiği önemin açık bir delilidir. İçerisine ancak Allah Resûlü'nden (s.a.v.) sahih bir yolla gelen (rivâyetler)i dâhil etmiştir. Buhârî şöyle demiştir: "Kitabım *el-Câmi'e* sadece sahih olan (şeyler)i dâhil ettim. (Kitap) uzamasın diye sahihlerin bir kısmını (eserimin)

¹ ez-Zehbî, Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, nşr. Şu'ayb el-Arnaûd ve dğr., 3. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 1405-1985, XII, s. 392.

² el-Hatîb, Ahmed b. 'Ali, *Târîhu Bağdâd*, nşr. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, 1. Baskı, (Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî 1422/2001, II, s. 322.

³ ez-Zehbî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, XII, s. 394-396.

⁴ ez-Zehbî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, XII, s. 394-396.

dışında bıraktım.”⁵ Kitabın büyüklüğünün ve ilmî konununun büyüklüğüne delâlet eden hususlardan bir tanesi de ulemâ kitabı övmesi ve onu Allah Teâlâ’nın kitabından sonra en sahîh kitap kabul etmesidir. es-Sübki demiştir ki: “Onun *el-Câmi‘u’s-sahîh* adlı kitabına gelince, Allah Teâlâ’nın kitabından sonra İslâmdaki kitapların en büyüğü ve üstünüdür. *Sahîh-i Müslim*’i ona tercih edenlerin görüşüne itibar edilmez.⁶ Şerhlerinin en önemlileri Ebû Süleymân Ahmed b. Muhammed el-Hattâbî’nin *A‘lâmi‘ül-hadîs*’i ile İbn Hacer el-Askalânî’nin *Fethu‘l-bârî bi-şerhi Sahîhi‘l-Buhârî*’sidir. [82]

İmâm Müslim ve *es-Sahîh*’inin Tarifi

Kendisi Ebû'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nisâbüri’dir. Nisâbü’r, şu an İran diye bilinen Horasan bölgesindedir. İmâm Müslim, hicrî 206 senesinde doğmuş, asil bir aile ortamında yetişmiş, ilim ve fazilet sahibi bir evde terbiye görmüştür. Nisâbü’r meşâyihinden sekiz yaşında iken hadis dinlemeye başlamıştır. Yahyâ b. Bükeyr et-Temîmî onun (ilim tahsili için) önüne oturduğu ve kendisinden hadis dinlediği ilk hocası idi.⁷ Sonra Irak, Hicâz, Şâm, Mısır gibi İslâm diyarlarına hadis tahsili için ilim yolculuklarına çıktı.⁸

Müslim’in kendilerinden rivâyette bulunduğu meşhur hocaları arasında; Yahyâ b. Yahyâ, İshâk b. Râhûyeh, Ahmed b. Hanbel, el-Buhârî ve bunların dışında pek çok kimse bulunmaktadır. Büyük imamlardan olan talebelerine gelince, Ebû Hâtim er-Râzî, Mûsâ b. Hârûn, Ahmed b. Seleme, Tirmizî ve bunların dışında sayılamayacak kadar çoktur.⁹ Müslim, hicrî 261 yılında Nisâbü’r’da vefat etmiştir.

[83]

Sahîhu Müslim

Bu kitap, *Sahîhü‘l-Buhârî*’den sonra, Nebevî hadislerine dair kitapların en sahihlerinin ikincisidir. (Müslim’in) bu mübârek esere gösterdiği ihtimâma delâlet eden hususlardan birisi de onu on beş yıl gibi, uzun bir sürede tasnif etmiş olmasıdır. İbnü’ş-Şarkî’nin naklettiğine göre Müslim şöyle demiştir: “Bu müsned kitabıma koyduğum her şeyi bir delîle dayanarak koydum. Çıkarttığım her şeyi de bir delîle dayanarak çıkarttım.”¹⁰ Müslim kitabı *es-Sahîh*’i hâzık muhaddislere ve ehl-i ilmin önde gelenlerine arz etmiş, onlar da, Buhârî’nin *es-Sahîh*’ini senâ ettikleri gibi

⁵ ez-Zehabî, *Siyeru a‘lâmi‘n-nübelâ*, XII, s. 397.

⁶ es-Sübki, Abdülvehhâb b. Takiyyüddîn, *Tabakâtü’ş-Şâfi‘iyyeti‘l-kübrâ*, nşr. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî ve Abdülfettâh Muhammed el-Hılv, 2. baskı, Dımaşk: Dârü Hecer li’t-Tibâ‘ati ve’n-Neşr ve’t-Tevzî‘ 1413, II, 215.

⁷ Hasebü’r-Resûl et-Tayyib eş-Şeyh, “Tercemetü‘l-İmâm Müslim”, *Hasebü’r-Rasûl et-Tayyib eş-Şeyh*, 12 Ocak 2009, Ağustos 2018’de bakıldı. <http://www.feqhweb.com>

⁸ en-Nevevî, *Tehzibü‘l-esmâi ve‘l-lugât*, baskı sy., Beyrut: Dârü‘l-Kütübî‘l-İlmiyye ts., II, 91.

⁹ en-Nevevî, *Tehzibü‘l-esmâi ve‘l-lugât*, II, 91.

¹⁰ ez-Zehabî, Muhammed b. Ahmed, *Tezkiretü‘l-huffâz*, 1. Baskı, Beyrut: Dârü‘l-Kütübî‘l-İlmiyye 1419/1977, II, 125.

onun eserini de senâ etmişlerdir. Nevevî şöyle demiştir: “Müslim rahimehüllâh’ın eserine dikkate bakan kimse, onun isâdi ve tertibinde ortaya koyduğu (güzellikleri), nefis tahkiklerindeki eşsiz yöntemini, tetkikindeki cevherleri, türlü dikkat ve ihtiyatı, rivâyetleri araştırmasını, tarikleri özetlemesini ve ihtisârını, farklı ve dağınık bilgileri kayt altına almasını, rivâyetlere olan vukûfiyetinin derinliğini ve genişliğini ve bunların dışındaki güzellikleri, müthiş özellikleri, açık ve gizli incelikleri fark eder.”¹¹

Yer ve Bölgenin Tarifi ve Tenkitçi Çağdaş (Araştırmacı)ların Yer ve Bölgelere Dair Hadislere Yaklaşımı

Yer Mefhûmu

‘Emâkin’ kelimesi, yer, konum anlamındaki ‘mekân’ kelimesinin çoğuludur. Bu kelimenin ‘emkine’ şeklinde de çoğuluyapılır. Firûzâbâdi şöyle demiştir: “el-Mekân, yer demektir. Çoğulu ‘emkine’ ve ‘emâkine’dir.”¹² İbn Manzûr da şöyle demiştir: “el-Mekân, yer demektir. Çoğulu ‘emkine’dir. ‘Emâkin’ ise cem‘u’l-cem‘ (çoğulun çoğulu)dir.”¹³ el-Cevherî de, ‘Mekân’ın yer (mevdî), çoğulunun ise, ‘gazâl’ ve ‘akzile’ gibi ‘emkine’, cem‘u’l-cem‘inin ise ‘emâkin’ olduğunu kaydetmiştir.¹⁴

Buradan hareketle, ‘emâkin’ kelimesinden anlaşılan mana ‘yerler’ anlamı etrafında dolaşmaktadır. Kur‘ân-ı Kerîm’de de Allah Teâlâ’nın “Kitab’ta Meryemi de hatırla! Vaktiyle o, ehlinde uzakta bir yere, doğu cihetine çekilmişti”¹⁵ ifadesinde de (kelime) bu anlama gelmektedir. Bir başka ifade ile ailesinden uzaklaşmış, güneşin battığı cihete değil de doğduğu cihete bir yere çekilmişti.¹⁶ Anlatılanlardan da ortaya çıkmaktadır ki ‘emâkin’ kelimesinin manası, ‘yer’ ve ‘mahal’ kelimelerinin manaları etrafında dönüp dolaşmaktadır.

Bölge Mefhûmu [84]

‘Büldân’ kelimesi, ‘el-beled’ ve ‘el-beldetü’ kelimelerinin çoğuludur. İbn Mânzûr şöyle demiştir: “‘Büldân’ kelimesi, ‘el-Kür’ (toplanmış şey) kelimesi karşılığında kullanılır.”¹⁷ Şu halde ‘büldân’, ma‘mûr olsun veya olmasın sınırları belli her bir yer veya parça için kullanılan bir kelimedir. el-Ezherî şöyle demiştir: “el-Beled’ kelimesi, ma‘mûr olsun veya olmasın, boş olsun veya meskûn olsun her

¹¹ en-Nevevî, *Tehzîbü’l-esmâi ve’l-lugât*, II, 92.

¹² el-Firûzâbâdi, Muhammed b. Ya’kûb, *el-Kâmûsu’l-muhît*, nşr. Muhammed Na’im el-‘Arkasûsî, 8. Baskı, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle 1426/2005, II, 1288.

¹³ İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l-‘Arab*, 3. Baskı, Beyrut: Dâru Sâdir 1414, XIII, s. 365.

¹⁴ el-Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâhu tâci’l-luga ve sihâhu’l-‘Arabîyye*, nşr. Ahmed Abdülgafûr ‘Attâr, 4. Baskı, Beyrut: Dârü’l-‘İlm li’l-Melâyîn 1407/1987, III, s. 1299.

¹⁵ Meryem (19), 16.

¹⁶ et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi’u’l-beyân fi te’vîli’l-Kur‘ân*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle 1420/2000, XVIII, s. 162.

¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, III, 94.

türlü kara parçası manasında kullanılan bir kelimedir. ‘Beled’ bu tür yerler için kullanılırken, ‘belde’ bu tür yerlerin bir parçası için kullanılır.”¹⁸ Veya bir başka ifade ile ‘büldân’ kelimesinin insan topluluklarının vatan edindikleri sınırları belli yer için kullanıldığını söyleyebiliriz. (Meselâ) Katar için bütün hâlinde, şehirleri için veya köyleri için veya Şam, Irak, Suûd için ve yer yüzüneki bunların dışında kalan devletler için kullanılabilir.¹⁹

Yer ve Bölgelere Dair Hadisleri Tenkit Eden Çağdaş (Araştırmacı)ların Yaklaşımının Tarifi

Özelde İmâm Buhârî ve İmâm Müslim’in rivâyet ettiği, genelde de Allah Resûlü’nden nakledilen (bütün) (s.a.v.) hadisleri eleştirip, şüphe ortaya atan pek çok grup ve fırka mevcuttur. Onların en önemlilerini burada zikredeceğim:

1. Kur’âniyyûn (Kur’âncılar)

Bu kimseler, şer’î hüküm koymada sadece Kur’ân-ı Kerîm ile amel edilmesi ve Nebvî Sünnet ile ihticâc edilmemesi gerektiği görüşünü savunan haktan uzak taifedir. (Kur’âniyyûn) Sünneti reddetmişlerdir; zira sünnet (onlara göre) İslâm şeriatında ahkâma dayanak olamaz.

Mahmûd Tahhân şöyle demiştir: “(Onlar) kendilerinin Kur’ân’dan başkasını delil olarak kabul etmeyen, Ehl-i Kur’ân veya Kur’âniyyûn olduğunu iddia ederler. Sünnet ile ihticâc etmezler, hadislerle amel etmezler.”²⁰ Hâdim Hüseyin İlâhîbahş da şöyle demiştir: “Dünyevî ve uhrevî konularda sadece Kur’ân’ı kabul etmekle yetinip, ‘Nebvî sünnet dinde hüccet değildir, din konusunda sünnetin itibara alınma imkânı yoktur’ şeklindeki görüşlerinden hareketle kendilerini Kur’âniyyûn şeklinde isimlendirmişlerdir.²¹ Önceden de geçtiği üzere, onları, İslâm’a düşman; insanların Kur’ân’a ulaşmalarına imkân veren, tefsirine yönelmeye ve Kur’ân’da vârit olan ahkâmı araştırmaya bir adım olmaktan ziyade, Nebvî Sünnet’i reddetmeye ve onu hayatlarından uzaklaştırma yöneltmek için çalışan fikrî bir mezhep şeklinde tarif edilmeleri mümkündür.”²²

2. Şî‘a

Ulemâ, ortaya çıkışı, fırkaları ve inanış biçimlerini de içine alacak şekilde kuşatıcı bir şekilde Şî‘a kavramını sınırlandırma konusunda ihtilâf etmiştir. Şeh-

¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, III, 94.

¹⁹ ‘Ömer, Ahmed Muhtâr Abdülhamîd, *Mu‘cemü’l-lugati’l-‘Arabiyyeti’l-mu‘âsıra*, 1. Baskı, Beyrut: Âlemü’l-Kütüb 1429/2008, s. 239 (bazı tasarruflarla).

²⁰ et-Tahhân, Mahmûd b. Ahmed, *Hucciyetü’s-sünne ve reddü’s-şübühâtî’l-letî tûsarû havlelâhâ*, 4. Baskı, el-Medinetü’l-Münevverâ: el-Câmî‘atü’l-İslâmiyye bi’l-Medineti’l-Münevverâ 1392/1972, s. 40.

²¹ İlâhîbahş, Hâdim Hüseyin, *el-Kur’âniyyûn ve şübühâtühüm havle’s-sünne*, 2. Baskı, et-Tâif: Mektebetü’s-Siddik li’n-Neşr ve’t-Tevzî‘ 1421/2000, s. 59.

²² Muhammed Hâcer, Cemâl b. Muhammed, *el-Kur’âniyyüne’l-‘Arab ve mevkîfihüm mine’t-tefsîr: Dirâse Nakdiyye*, 1. Baskı, Cidde: Dârü’t-Tefsîr 1436/2015, s. 26.

ristânî şöyle demiştir: “Şî‘a, özellikle Hz. Ali radiyallâhü ‘anh’ın tarafını tutan, gerek şer‘î delille, gerekse açık veya gizli vasiyet yoluyla onun imâm olduğu görüşünü benimseyen kimselerdir. Onlar imâmetin Ali evlâdın dışına çıkmayacağına inanmışlardır. Şayet çıkmışsa, onun dışında birinin zulmü ile veya onun takiiye yapmasıyla çıkmıştır.”²³ Açıkça bilmekteyiz ki, Şî‘a, Hz. Ali radiyallâhü anh’ten günümüze gelinceye kadar tarih ve zaman süreci içerisinde şekil değiştirmiştir. Onlar [85] i’tikâdî görüş sahibi bir tâife olup; imâmet inanışları, imâmlarının büyük ve küçük günahlardan korunmuşluğu, vazgeçilmez bir esas olarak takiiye inançları, ileride imamların tekrar geri geleceği iddiaları, Muhammed b. el-Hasen el-‘Askerî’nin gaybûbeti görüşü, onun âhir zamanda ortaya çıkacak olan mehdiyy-i muntazar (beklenen mehdî) olduğu, sahâbenin genelini cerh etmeleri, onların pek çoğunun kâfir olduğu ve çok az sayıdakileri hâriç, rivâyetlerinin kabul edilmemesi gerektiği gibi inanışlar kendilerine has görüşleridir. Böylece bireysel akıl, ahkâma dair konularda nelere uyacağı hususunda ayıraç ve hakem haline geldi.

3. Akılcılar

Onlar, şer‘î nas da dâhil her şeye akli üstün tutanlardır. Akli hakem tayin etme esasının altında şer‘î emirlere teslim olmayı ve ona râzî gelmediği veya akli kabul etmediği için, şer‘î atın emirleri uğruna mücadele etmeyi reddetmişlerdir. Aralarındaki akıl kapasitelerinin farklılığına rağmen aklın ve akılcılığın şânını yüceltme ‘akılcılık’ mezhebini yol edindiler. Böylece, tenâkuz içerdiği gerekçesiyle, şer‘î atın müsellemtâi ve sâbiteleri sarsılacak derecede ahkâma dair şüpheler ortaya atmak suretiyle pek çok hadisi ve hükmü reddeder hâle geldiler.²⁴

4. Modernistler

Onlar, dinî metinleri, kadîm mirâsı çiğneyerek ve onun sınırlandırmalarından özgürleşerek Batı metodolojisine uygun biçimde tetkik etmeye davet eden kimselerdir. İnsan(lığ)ın akli ve yöntem bakımından ilerlemesini gerekçe göstererek, vazetmiş oldukları esaslar çerçevesinde, sünneti yeniden tenkide tabi tutmaya davet etmişlerdir. Bu ilkeler de;

(1) Naslara yönelik İslâmî okuma biçimini ve Ehl-i hadîs yöntemini bir kenara atmak.

(2) İç tenkit ve dış tenkit.

(3) Sünneti Kur’ân’a arz etmek suretiyle yeniden tenkide tabi tutmak.

(4) Sünneti İslâm’ın rûhuna ve yüksek toplumsal değerlere, tabîî ilimlere, toplumsal yaşantıya ve zevke arz etmek suretiyle, yeniden tenkide tabi tutmak.²⁵

²³ eş-Şehristânî, *Muhammed b. Abdilkerîm, el-Milel ve’n-nihal*, nşr. Ahmed Fehmî Muhammed, 2. Baskı, Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-‘İlmiyye 1413/1992, I, 146.

²⁴ Sâre bint Muhammed el-Humeyd, “el-‘Aklâniyyûn ve’l-Müsellemtâü’ş-Şer‘iyye”, *Sâre bint Muhammed el-Humeyd*, tarih yok, Ağustos 2018’de bakıldı. <http://www.saaaid.net> (bazı tasarruflarla).

²⁵ Râid Ahmed ‘Atâ el-Mu’âyita, “el-Ehâdisü’l-müntekadatü fi’s-Sahîhayn bi-da’vâ isâetihâ li’n-Nebiyi ev münâfâtihâ li-ahlâkihi”, Doktora tezi, el-Câmi’atü’l-Ürdüniyye 2016, s. 15.

Yer ve Bölgelere Dair Hadisleri Cerh Eden Çağdaş (Araştırmacı)ların Tenkitleri ve Buna Yönelik Cevap

Birinci Mesele: Fitnenin Âişe'nin (radiyallâhü anhâ) Meskeninden Çıkacağı iddiasıyla Tenkit Edilen Hadis

Hadis: (Bir keresinde) Allah Resûlü (s.a.v.) hutbe îrâd etmek üzere ayağa kalkıp Âişe'nin (r.anhâ) evine doğru işaret ederek “-üç kere- fitne şuradan; Şeytan'ın boynuzunun çıktığı yerdendir” buyurdu.

Buhârî'nin Abdullâh b. Ömer radiyallâhü anh'ten naklen rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: (Bir keresinde) Allah Resûlü (s.a.v.) hutbe îrâd etmek üzere ayağa kalkıp Âişe'nin (r.anhâ) evine doğru işaret ederek “-üç kere- fitne şuradan; Şeytan'ın boynuzunun çıktığı yerdendir” buyurdu.²⁶

Hadisin Garîb (Kelimeleri)

[86] Mesken: konak, ev.²⁷

Hadise Yöneltilen Tenkit

Bazı Râfîzî bid'atçiler Mü'minlerin Annesi Âişe radiyallâhü anhâ'yı bu hadisten hareketle tenkit etmiş ve Efendimiz Sallallâhü Aleyhi ve Sellem'in işaretini Âişe'nin (r.anhâ) evine yönelik, fitne de onun evinden çıkacak; bu durumda O da (r.anhâ) fitnenin sebebidir diyerek insanları yanıltmıştır. el-Müsevî diyor ki: “Fitne şu taraftadır, fitne şu taraftadır, fitne şu taraftadır: Emîrül-Mü'minine karşı (muhtelif) şehirlerde harbe kalkıştığında ve onun hilâfetini elinden almak ve onun devletini ortadan kaldırmak için yola çıkan cürekâr orduya komutanlık ettiğinde.”²⁸

Hadise Yöneltilen Tenkîdin Reddi

Hadisten açıkça ortaya çıktığına göre, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) fitnenin çıkış istikametinin Doğu ciheti olduğunu beyân etmek istemiş, (ancak) Eşi Âişe'yi (r. anhâ) kastetmemiştir. Nitekim hadiste, 'ilâ' ile değil de 'nahv' (... e doğru) kelimesi ile işâret edilmiştir. Bu, anlaşılması gereken büyük bir farktır. Şöyle ki, er-Resûl (s.a.v.) Âişe radiyallâhü anhâ'nın evine değil, onunun evi cihetine doğru işaret etmiştir. Yani, Resûl (s.a.v.) Âişe'nin (r. anhâ) evinin istikâmetine doğru işaret etmiş; Âişe'nin (r.anhâ) evine işaret etmemiştir.

Şehhâte Muhammed Sakr şöyle demiştir: “Şi'nın ifadesi ancak şu iki manadan birini (söylemeyi) kastetmiştir: Nebî (s.a.v.) bu işaretle ya Âişe'nin (r. anhâ) bizzat kendisini kast etmiştir, ya da bizzat onun evini kast etmiştir. Şayet birinciyi benimserler ise, hadisteki lugavî kullanımlar bilindiği için bunun geçersizliği açıktır.

²⁶ el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhü'l-Buhârî*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir, 1. Baskı, Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât 1422/2002, “Fardu'l-hams” (Bâbü mâ câe fi büyûti ezvâci'n-Nebiyi sailellâhü 'aleyhi ve-sellem vemâ nüsibe mine'l-büyûti ileyhinne), IV, s. 82 (hadis no: 3104).

²⁷ el-Cevherî, *es-Sihâhu tâcu'l-luga ve sihâhu'l-'Arabîyyeti*, V, s. 2136.

²⁸ el-Müsevî, Abdülhüseyn, *el-Mürâca'ât*, baskı sayısı yok, İnan: Müessesetü'l-Vefâ ts., s. 240-241.

Zira kelime, bir şahsa değil, ancak belirli bir mekâna işaret için kullanılır. “min haysü” (cihetinden) ve fitnenin kök saldığı yere işaret ederek “fitne şu taraftan” ifadelerinde olduğu üzere. Şayet ikinci görüşü benimseler ise –ki o da Âişe’nin (r. anhâ) bizzat kendisinin kast edilmesidir– bunun da aynı şekilde böyle olması mümkün değildir. Zira orası Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatı boyunca iskân mahalli idi; Âişe’nin (r. anhâ) nöbetinin bulunduğu her gün oraya girer çıkardı. Hatta zafiyet miktarınca diğer hanımlarının odalarına girip çıktığından çok daha fazla onun evine girer çıkardı. Çünkü Âişe’nin (r. anhâ) taksimatta, birisi kendisinin, diğeri de Allah Resûlü’nün (s.a.v.) Âişe’ye (r. anhâ) olan muhabbetini bildiğı için gününü ona bağışlayan Sevede bint Zem’a’nın (r. anhâ) günü olmak üzere iki günü vardı.²⁹

es-Sahihayn’de ve ikisinin dışındaki sünnet kitaplarında kastedilenin Âişe’nin (r. anhâ) evi değil, işâretin Doğu tarafına doğru olduğunu açıklayan hadis vârid olmuştur. Şunlar bu rivâyetlerdendir:

(1) İbn Ömer’den (r. anhumâ) rivâyet edildiğine göre, kendisi Resûlüllâh’ı (s.a.v.) Doğu’ya yönelerek şöyle buyurduğunu işitmiştir: “Haberiniz olsun! Şu taraftan; Şeytan’ın boynuzunun çıkacağı cihettendir.”³⁰

(2) Ebû Hureyre’den (r. anhâ) nakledildiğine göre Resûlüllâh (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Küfrün başı Doğu tarafındadır.”³¹

(3) Sâlim b. Abdullâh b. Ömer (r. anhumâ) şöyle demiştir: “Ey Irak ahâlisi! Küçük (fitne)leri ne çok soruyorsunuz ve Büyük (fitne)lere ne çok düşüyorsunuz. Babamı şöyle derken işittim: [87] “Resûlüllâh’ı (s.a.v.) şöyle derken işittim: Fitne şu cihetten; Şeytan’ın iki boynuzunun çıktığı taraftan gelecek. (Bu esnada) eliyle Doğu tarafına doğru işaret etti.”³²

Sözün özü, Sallallâhü Aleyhi ve Sellem’in sevgili eşi Âişe (r. anhâ) ile birlikte kaldığı, kendisine içinde vahyin indiğı meskeni nasıl olur da fitnenin çıkış yeri olabilir ki? Kaldı ki Peygamber (s.a.v.) Efendimiz: “Ey Ümmü Seleme! Âişe konusunda bana eziyet etmeyisin. Hiç şüphesiz, Allah’a yemin olsun ki! Vahiy bana, onun meskeni dışında, başka hiç birinizin evinde inmiş değildir.”³³ Kesin bir dille ifade ediyoruz ki Âişe (r. anhâ) böyle bu iftiradan berîdir. Peygamber (s.a.v.) ondan hoşnut bir şekilde ve pak ev ahâlisi içinde yer alan hanımları arasından, kendisi en

²⁹ Muhammed Sakr, Şehhâte, *Ümmünâ ‘Âişe ve Habîbetü Nebiyyinâ*, baskı sayısı yok, İskenderiye: Dârü’l-Hulefâi’r-Râşidin ts., s. 91-92.

³⁰ el-Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, “Fiten” (Bâbü kavli’n-Nebiyyi sallallahu ‘aleyhi ve-sellem ‘el-fitnetü min kibelî’ş-şark), IX, s. 53 (hadis no: 7093).

³¹ Müslim, Müslim b. Haccâc, *Sahîhu Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd ‘Abdülbâkî, baskı sayısı yok, Beyrut: Dârü İhyâi’t-Türâsî’l-‘Arabî ts., “İmân” (Bâbü tefâdüli ehli’l-îmâni fihi ve ruchâni ehli’l-Yemeni fih), V, s. 73 (hadis no: 52).

³² Müslim, *Sahîhu Müslim*, “Fiten” (Bâbü’l-fitneti mine’l-meşnki min haysü yetlu’u karnu’ş-şeytân), IV, s. 2229 (hadis no: 2905).

³³ el-Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, “Ashâbü’n-Nebî” (Bâbü fadli ‘Âişete radiyallahü ‘anhâ), V, s. 30 (hadis no: 3775).

çok sevdiği hanımı iken irthâl etmiştir. Allah Teâlâ onlar hakkında “Muhâcirlerden ve Ensâr’dan ve iyilikle onlara tâbî olanlardan öncü olan ilklerden Allah râzi olmuştur. Onlar da O’ndan râzi olmuştur ve onlar için alt tarafından nehirler akan içinde sürekli ebediyete kadar kalacakları cennetler hazırlamıştır. Bu büyük kurtuluşur.”³⁴

İkinci Mesele: Mısır ve Mısır Ahâlisini Zemmettiği İddiasıyla Tenkit Edilen Hadis

Hadis: Hiç şüphesiz siz Mısır’ı fethedeceksiniz. Orası el-Kîrâtın adının çok zikredildiği bir yerdir. O diyarı fethettiğinizde ahâlisine iyi davranınız. Zira onların emanları ve akrabalık bağları vardır.

Hadîsin Metni

Müslim’in Ebû Zerr radiyallahü anh’in şöyle dediğini rivâyet rivâyet ettirmiştir: “Şüphesiz siz Mısır’ı fethedeceksiniz. Orası içerisinde el-Kîrâtın adının çok zikredildiği (bir bölge)dir. O diyarı fethettiğinizde ahâlisine iyi davranınız. Zira onların emanları ve akrabalık bağları vardır.”³⁵

Hadîsin Garîb (Kelimeler)i

‘Kîrat’ dinarın kısımlarından bir kısmıdır. O da, pek çok bölgeye göre dinarın onda birinin yarısıdır.³⁶

‘Zîmmet ve rahim’ Hâcer Kıbtî idi. İsmâil’in annesi idi. Onun İbrâhim’in annesi Kıbtî Mâriye olduğu da söylenmiştir.³⁷

Hadîse Yöneltilen Tenkit

Bu hadis yer ve bölgelerin faziletine dair sahih ve sâbit hadislerdendir. Fakat ne üzücüdür ki, bu asırdaki bazı kimseler bu hadisi inkâr etmektedir. Bu hadisi inkâr eden kimseler arasında olanlar:

(1) Hüseyin Ahmed Emîn şöyle demiştir: “Aynı şekilde fethedilmiş olan muhtelif bölge, şehir ve yerleşim yerlerinin ahâlisi de bu ya da şu bölgeleri, ahâlisini öven [88] veya Allah Teâlâ nezdinde bütün şehirlerin³⁸ arasından (söz konusu) bölgeye üstünlük tahsis eden hadisler uydurmuşlardır.

(2) Şî’a da hadîsin Mısır’ı zemmettiğini ve ahâlisi hakkında şüphe ileri sürdüğü

³⁴ et-Tevbe (9), 100.

³⁵ Müslim, *Sahihu Müslim*, “Fedâil” (Bâbü vasiyyeti’n-Nebiyi sallallahü ‘aleyhi ve-sellem bi-ehli Mısır), IV, s. 1970 (hadis no: 2543).

³⁶ İbnü’l-Esir, Mübârek b. Muhammed b. Muhammed, *en-Nihâye fî garîbi’l-hadîs ve’l-eser*, nşr. Tâhir Ahmed ez-Zâvi ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, baskı sayısı yok, Beyrut: el-Mektebetü’l-İlmiyye 1399/1979, IV, s. 42.

³⁷ İbnü’l-Cevzî, Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed, *Keşfü’l-müşkil min hadîsi’s-Sahihayn*, nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Riyâd: Dâru’l-Vatan ts., I, s. 374.

³⁸ Ahmed Emîn, Hüseyin, *Delîlü’l-müslimi’l-hazîn*, 3. Baskı, Kahire: Kütüb ‘Arabiyye ts., s. 108. Bu ithamı “el-Cüzûrû’s-sitte li’l-ehâdisi’l-mevdû’a” başlıklı makalesinde de tekrarlamaktadır (Hüseyin Ahmed Emîn, “el-Cüzûrû’s-sitte li’l-ehâdisi’l-mevdû’a”, *Hüseyin Ahmed Emîn*, 1999. Ağustos 2018’de bakıldı. <http://www.alhayat.com/article/987643>

iddiasındadır. Demiştir ki: “Mısır ahâlisi ahlâken ve tabiatları gereği düşük kimse-ler midir? Onlar ağız bozuk, görgüsüz ve onlar arasında mal-mülk (kırat) bahsi çok olur.”³⁹

Hadîse Yöneltilen Tenkîdin Reddi

Hadîsin mevzû olduğunu iddia etmek yanlıştır, hiçbir dayanağı yoktur. Çünkü (bu) sahih hadisi Müslim *es-Sahih*'inde rivâyet etmiştir. Bu eser, *Sahihu'l-Buhârî*'den sonra hadis kitaplarının en sahibidir. Ayrıca o, Müslim'in şânının yüceliği ve hadis ilmi konusundaki ilmî yeterliliği sebebiyle ümmetin kabulle karşıladığı bir eserdir. Yine İbn Hacer “İlim önderlerinin büyük çoğunluğu her iki kitabı da *es-Sahihayn* diye isimlendirme konusunda mutâbakat etmiştir” demiştir.⁴⁰ Bu sebeple, (eserde) asabiyyete ve kabileciliğe teşvik eden uydurma ve yakıştırma hadis yoktur. Hadis tenkidi kavmiyyet veya kabilecilik iddiasına ihtimam göstermez şeklindeki ithâmı Hüseyin Ahmed Emîn ortaya attığında hadis kitaplarından her hangi bir kaynak zikretmez. Aynı şekilde hadis münekkitlerinden kimin bu hadîsin mevzû olduğunu söylediğini de zikretmez. Böylece onun nakilde güvenirliliğinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Herkesçe bilinmektedir ki İslâm bazı yer ve bölgeleri övmüştür. Nebîsi Mûsâ aleyhisselâm için söylemiş olduğu şu ifadesinde görüldüğü üzere: “Hiç şüphesiz, ben senin rabbimim, hemen çıkarıklarını çıkar. Kesinlikle sen mukaddes Tuvâ vâdisindesin.”⁴¹ Ve yine o söyle buyurmuştur: “Ey Kavmim! Allah'ın sizin için yazmış olduğu mukaddes yere giriniz. Sakın gerisin geri dönmeyiniz. (Şayet dönerseniz) hüsrana uğramış bir şekilde dönmüş olursunuz.”⁴²

Nebevî Sünnet'e gelince, Buhârî, Medîne'nin faziletlerine dair Ali b. Ebî Tâlib'ten naklen dört, Enes b. Mâlik'ten iki, Ebû Hureyre'den (Allah hepsinden râzî olsun) bir hadisi kitabına kaydetmiştir. Yine Buhârî, 'Eslem', 'Gıfâr', 'Müzeyne', 'Cüheyne', 'Eşca' kabilelerinin faziletine ve onların Allah Resûlü'nün (s.a.v.) mevâlîsi olduğuna dair altı hadise kitabında yer vermiştir.⁴³

(2) (Sözkonusu) hadis Mısır ve Mısır ahâlîsinin zemmine delil teşkil etmez. Ayrıca, kıratları çok zikretmek ayıp değildir. Aynı şekilde dildeki kabalık, ağız bozukluk ve görgü azlığı da öyledir. Çünkü 'dinar' ve 'dirhem' gibi kırat da para olup, Mısır ahâlisi o diyarda kıratla alışveriş muâmelesi yaparlar. Hadîsin şerhinde en-Nevevî şöyle demiştir: “Ulemâ, 'kırat' dinar, dirhem ve bunun dışındaki şeyler tü-

³⁹ Esedullâh el-Gâlib, “el-Hadis fi zemmi Mısır 'inde's-Sünne ('adâvetü'l-büldân),” *Esedullâh Gâlib*, 2012. Ağustos 2018'de bakıldı. Alghadeer.net/vb/showthread.php?t0=26789

⁴⁰ İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer, *Fethu'l-bârî Şerhu Sahihü'l-Buhârî*, baskı sayısı yok, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife 1379, I, s. 384.

⁴¹ Tâhâ (20), 12.

⁴² el-Mâide (5), 21.

⁴³ Abdurrahmân, Ahmed, *Keyfe ve li-mâzâ et-Teşkîk fi's-sünne*, 1. Baskı, Kahire: Mektebetü Vehbe 1427/2007, s. 86.

ründen bir çeşittir. Mısırlılar bunu çokça kullanırlar ve ondan çokça bahsederlerdi.”⁴⁴ İbnü'l-Esîr de şöyle demiştir: “Kırat, dinar türlerinden bir tür olup, pek çok yörede dinarın onda birinin yarısı değerindedir. Şam ahâlisi [89] onu dinarın yirmi dörtte bir cüzü olarak kabul ederler. (Kelime) geçen ‘yâ’ harfi ‘râ’ harfinden bedel olup, kelimenin aslı ‘kîrât’tır. ‘Yer’ ile Mısır’ın fethedilmiş yerlerini kast etmiş ve her ne kadar başka yörelerde mezkûr olsa da, özellikle (kîrât) kelime(sin)i zikretmiştir. Çünkü oranın ahâlisinin birisinden hoşlanmayacağı bir şey duyduğunda genellikle ahâlisi çoğunlukla; “filancaya birkaç kırat vermişim” veya sana söven veya kötü bir söz işittiren kimseye “kıratlarını sana vermeyeceğim” ifadelerini kullanırdı. Böyle bir kullanım, onların dışındaki kimselerde bulunmamaktadır.”⁴⁵

(3) Hadiste, kendilerinden İbrahim aleyhisselâmın kız aldığı Mısır ahâlisi lehine bir de vasiyyet bulunmaktadır. Zira bizim de onların içinde nesebimiz bulunmaktadır. Nebî de (s.a.v.) onlardan Mâriye ile evlenmiştir. Böylece, onlar da Allah Resûlü’nün (s.a.v.) hısımları olmuşlardır. Resûlüllâh (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Siz, içinde kırat kelimesinden çokça bahsedildiği Mısır’ı fethedeceksiniz. Orayı fethettiğinizde ahâlisine iyilik ediniz. Çünkü onların güvenceleri ve akabalık bağları bulunmaktadır” veya şöyle söylemiştir: “güvenceleri ve hısımlık bağları. Dolayısıyla, orada bir kerpicin yeri konusunda münakaşa eden iki davalı gördüğünde orayı derhal terket.”⁴⁶

İki kableden ilki olan el-Aksâ’ya dair yalan ortaya attığı iddiası dolayısıyla tenkit edilen hadis

Hadîs: Nebî sallallâhü aleyhi ve sellem ile birlikte On altı ay boyunca Beytül-Makdis cihetine doğru namaz kıldım.

Hadîsin Metni

Müslim, el-Berâ b. Âzib radiyallâhü anh’ten naklen onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Nebî sallallâhü aleyhi ve sellem ile birlikte On altı ay boyunca Beytül-Makdis cihetine doğru namaz kıldım. Tâki el-Bakara’daki “Nerede olursanız olun, yüzlerinizi onun cihetine çevirin” âyeti Allah Resûlü namazını kıldıktan indi. Bunun üzerine oradakilerden bir kimse derhal harekete geçerek Ensâr topluluklarından birinin yanına onlar namaz kılarken vardı ve onlara (bu bilgiyi) anlattı. Onlar da hemen yüzlerini Beytüllâh’a doğru çevirdiler.”⁴⁷

Hadîsin Garîb (Kelimeler)i

Beytül-Makdis konusunda meşhur iki kullanım mevcuttur. Bunlardan birisi,

⁴⁴ en-Nevevî, Muhyiddin Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim*, 2. Baskı, BeyrutL Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1392, XVI, s. 97.

⁴⁵ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, IV, s. 42.

⁴⁶ Müslim, *Sahîhi Müslim*, “Fedâil” (Bâbü vasiyyeti’n-Nebîyyi sallallâhü ‘aleyhi ve-sellem bi-ehli Mısır), IV, s. 1970 (hadis no: 2543).

⁴⁷ Müslim, *Sahîhi Müslim*, “Mesâcid ve Mevâdi’u’s-salât” (Bâbü tahvîli’l-kıbleti mine’l-Kuds ile’l-Ka’be), I, s. 374 (hadis no: 525).

‘mim’ harfinin fethası, ‘ka’ harfinin sükûnu, ikincisi ‘mim’in dammesi, ‘ka’ın fethası ile okunuşudur. Oraya, İlyâ’ ve el-Yâ’ da denilmiştir. ‘Makdis’ kelimesi, esas itibarıyla ‘et-tathîr’ (temizlemek) anlamındaki ‘et-takdîs (kutsamak) kelimesindedir.⁴⁸

Hadise Yöneltilen Tenkit

Bu hadise de şüphe yöneltilmiş olup, aşağıdaki şekilde bu şüpheyi hülâsa etmek mümkündür:

(1) İki kıbleden ilkinin el-Aksâ olduğu ve üçüncüsü olduğu yalanı. Ahmed Subhî Mansûr diyor ki: “Muhammedîler, Kudüs’teki el-Mescidü’l-Aksâ diye isimlendirilen mescide dair çirkin kadislerinde onun iki kıbleden ilki olduğunu ifade eden hadislerle ona iftira atmışlardır. Bu açık bir cehâlettir. Yine, Allah Teâlâ’nın “Yönünü göğe doğru çevirip durduğunu şüphesiz ki biz görüyoruz. Kesinlikle biz seni hoşnûd olacağın bir kibleye döndüreceğiz. Şu halde yönünüzü el-Mescidü’l-Harâm istikâmetine çeviriniz” şeklindeki birkaç âyetinden hareketle bu görüşüne delil getirmeye çalışmıştır.⁴⁹ el-Beytü’l-Harâm ilk kible olduğuna göre ve yine o ‘son kible’ olduğuna göre, ikisinin arasında bizim bilemediğimiz mechûl bir kible daha vardır. Ayrıca, Sünnî din önderlerinin en uzaktaki (el-Aksâ) mescitlerinden ‘iki kiblenin ilki’dir demeleri de apaçık bir cehalettir.⁵⁰

Hadise Yöneltilen Tenkidin Reddi [90]

Hiç şüphesiz el-Mescidü’l-Aksâ ve Beytü’l-Makdis’in Allah’ın kitabında ve Nebîsi’nin sünnetinde zikredilmiş bulunan pek çok ve bol üstünlürleri (fazîleri), bereketleri vardır. İslâm düşmanlarının, Resûlüllâh’ın gece yolculuğu yaptığı bu yerin faziletine dair hadis hakkında şüphe uyandırmaya çalışmalarında şaşılacak bir şey yoktur. Bu üstünlüklerdendir:

(1) O (el-Mescidü’l-Aksâ) Müslümanların ilk kiblesidir. Neshedilip de kible Harem olan Beytullâh’a; Ka’be’ye tahvil edilmeden önce on altı veya on yedi ay boyunca kible el-Mescidü’l-Aksâ’ya doğru idi. Bu Allah Resûlü’nden (s.a.v.) naklen rivâyet edilen hadislerde sabittir. el-Berâ radiyallâhü anh’dan nakledildiğine göre o şöyle diyor: “Resûlüllâh (s.a.v.) ile birlikte an altı veya on yedi ay boyunca Beytü’l-Makdis’e doğru namaz kıldık. Sonra el-Ka’be’ye çevrildik.”⁵¹ İbn Ömer radiyallâhü anh’dan nakledildiğine göre o da şöyle diyor: “İnsanlar Kuba’da sabah namazı kılmakta iken, birden yanlarına birisi geldi ve şöyle dedi: “Bu gece Allah Resûlü’ne (s.a.v.) vahiy indirildi ve ona (namaz kılarken) el-Ka’be’ye yönelmesi emredildi. Siz de hemen ona (el-Ka’be’ye) doğru yönelin. O esnada yüzleri Şam

⁴⁸ en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim*, V, s. 9.

⁴⁹ el-Bakara (2), 144.

⁵⁰ Ahmed Subhî Mansûr, “Hâza’l-Aksâ fi’l-Kuds hüve Mescidü Dırâr” 2018. *Ahmed Subhî Mansûr*, Ağustos 2018’de bakıldı.

<http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=585519>

⁵¹ Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, “Tefsîru’l-Kur’ân” (Bâbü ‘Ve li küllin vichetün hüve müvellîha fe’stebikü’l-hayrât eyne mâ tekûnû ye’ti biküm’ü’llâhü cemî’an innellâhe ‘alâ külli şey’in kadîr’), VI, s. 22 (hadis no: 4492).

istikametine doğru idi, hemen tam bir daire çeverek el-Ka'be istikâmetine yöneldiler.⁵²

Enes radiyallâhü anh'dan nakledildiğine göre Resûlüllâh (s.a.v.) Beytü'l-Makdis'e doğru namaz kıları. "Yönünü göğe doğru çevirip durduğunu şüphesiz ki biz görüyoruz. Kesinlikle biz seni hoşnûd olacağın bir kibleye döndüreceğiz. Şu halde yönünüzü el-Mescidü'l-Harâm istikâmetine çeviriniz"⁵³ âyeti iner inmez Benî Selime'den bir kişi kendileri sabah namazında rûkû hâlinde iken yanlarına geldi. Bir rekât kılmışlardı. O (kişi) "Haberiniz olsun! Şüphesiz ki kible değiştirildi, Dikkat edin! Kible el-Ka'be'ye doğru çevrildi" dedi, onlar da 'nasıl iseler o halde iken hemen kibleye doğru döndüler."⁵⁴

Bu hadisler, Mescid-i Aksâ'nın, Müslümanların iki kiblesinden ilki olduğunu göstermektedir. Kibleleri(ne dair hüküm) neshi ve el-Ka'betü'l-Müşerreffe'ye tahvilinden önce cumhûrun görüşüne göre, Salellâhü 'aleyhi ve-sellem Efendimiz'in (Medine-i Münevvere'ye) gelmesinden itibaren on altı ay sonra, Bedir Gazvesi'nden iki ay önce Receb ayında güneşin zevâl vaktini geçmesinin ardından oraya doğru bir müddet namaz kılmışlardı.⁵⁵

(Kibleye dair bu değiştirme, Resûl'ün (s.a.v.) içtîhâdı ile değildir. Allah Azze ve Celle'nin vahyi iledir. O (s.a.v.) ibadetlere dair hususlarda kendi kaynaklı bir içtihat ile Müslümanlara bir emir verebilecek yetkiye sahip değildi. O bunu ancak bir vahiyle yapardı. el-Kurtubî ve en-Nevevî'nin de zikrettiği üzere, Cumhûrun da benimsediği tercih edilen görüş budur.⁵⁶

(2) Ahmed Subhî Mansûr'un, el-Beytü'l-Harâm'ın ilk kible olduğuna dair iddiasını desteklemek üzere "Yönünü göğe doğru çevirip durduğunu şüphesiz ki biz görüyoruz. Kesinlikle biz seni hoşnûd olacağın bir kibleye döndüreceğiz. Şu halde yönünüzü el-Mescidü'l-Harâm istikâmetine çeviriniz"⁵⁷ âyet-i kerimesini delil getirmesi, son derece yanlış (fâhiş) bir istidlal ve büyük bir hatadır. Çünkü sahâbe, tâbiîn ve onların yöntemi üzere ilerleyen ehl-i ilimden mütekaddim âlimlerin tamamı bu âyet-i kerimenin namazda Beytü'l-Makdis'e yönelme (uygulamasını) nesh ettiği görüşündedir. Bu şu demektir ki Müslümanların ilk kiblesi, Allah

⁵² Müslim, *Sahîhu Müslim*, "Mesâcid ve Mevâdi'u's-Salât" (Bâbü Tahvili'l-Kıbleti mine'l-Kudsi ile'l-Ka'beti), I, 375 (hadis no: 526).

⁵³ el-Bakara (2), 144.

⁵⁴ Ahmed, Ahmed b. Muhammed b. Hilâl b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, nşr. Şu'ayb el-Arnaûd- 'Âdil Mürşid ve dğr., 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 1421/2001, XXI, s. 429 (hadis no: 14034, Müsnedü'l-Müksirine mine's-Sahâbe, Müsnedü Enes b. Mâlik radiyallâhü 'anh).

⁵⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb, *Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayri'l-ibâd*, 27. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 1415/1994, III, s. 59.

⁵⁶ en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim*, V, s. 9; el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, nşr. Ahmed el-Berdûni ve İbrâhîm Atfîş, 2. Baskı, Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye 1384/1964, II, s. 158.

⁵⁷ el-Bakara (2), 144.

Teâlâ'nın etrafını mübârek kıldığı el-Mescidü'l-Aksâ'dır. Sonra âyet-i kerîme inmiş ve el-Beytü'l-Harâm'ı onların ikinci kiblesi yapmıştır. Tefsir kitapları kiblenin değiştirilmesi hadisesini bize yazmıştır. İbn Cerîr et-Taberî bu âyetin tefsirinde *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân* adlı kitabında isnadlarıyla birlikte bize nakletmiş ve şöyle demiştir: İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre o şöyle demiştir: 'Kur'ân'dan ilk neshedilen husus kiblelerdir. Bu böyledir, zira Allah Resûlü (s.a.v.) Medîne'ye hicret ettiği vakit, oranın halkının büyük çoğunluğu Yahudiler idi. Allah Azze ve Celle ona Beytü'l-Makdis'e doğru dönmesini (ve öyle namaz kılmasını) emretti. Bunun üzerine Yahudiler çok sevindi. O da (namaz kılarken) on kûsur ay oraya doğru yöneldi. Allah Resûlü (s.a.v.) İbrâhîm aleyhisselâm'ın kiblesin(e yönelmey)i arzuluyordu. Bu sebeple dua edip semâya bakıyordu. Bunun üzerine Allah Tebâreke ve Teâlâ: "Yönünü göğe doğru çevirip durduğunu şüphesiz ki biz görüyoruz,"⁵⁸ âyetini "Şu halde yönünüzü el-Mescidü'l-Harâm istikâmetine çeviriniz"⁵⁹ ifadesine kadar indirdi. Bundan dolayı Yahudiler şüphe ortaya atıp "Onları yönelip durdukları kiblelerinden çeviren nedir"⁶⁰ dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, "De ki: Doğu da Batı da Allah'ındır"⁶¹ âyetini indirdi ve dedi ki "Hangi yöne çevrilirseniz çevrilin Allah'ın rızası (vechi) o cihettedir."⁶² Katâde'den nakledildiğine göre "Allah Celle ve Azze'nin 'Doğu da Batı da Allah'ındır. Hangi yöne çevrilirseniz çevrilin, Allah'ın rızası (vechi) o cihettedir"⁶³ sözü daha sonra neshedildi ve Allah Teâlâ "Her nereden yola çıkarsan çık, (namaz kılarken) yönünü Mescid-i Harâm'a doğru çevir"⁶⁴ buyurdu. Yine Katâde'den naklen rivâyet edildiğine göre "Hangi yöne çevrilirseniz çevrilin, Allah'ın rızası (vechi) o cihettedir"⁶⁵ demek, kible demektir. Sonra el-Mescidü'l-Harâm'a doğru kible (âyeti) onu neshetmiştir.⁶⁶

Sonuç

Bu tetkikin sonunda, pek çok nimetini bize lütfeden Allah'a hamdediyoru. Allah'ın sonsuz salât ve selâmı kıyamete kadar Yüce Resûlü'nün, âlinin ve ashâbının üzerine üzerine olsun. Hâsılı; ulaşılan en önemli sonuçları şöyle özetlememiz mümkündür:

- (1) İmâm Buhârî ve İmâm Müslim hadis imamlarından ve dev şahsiyetlerindedir. Her ikisinin de kitapları, İslâm'ın hadis kitaplarının en sahihlerindedir.
- (2) *es-Sahîhayn*'i tenkit eden çağdaş (araştırmacı)ların büyük çoğunluğu, Şî'a, Akılcılar, Modernistler ve Kur'âniyyûn gibi bilinen kesimlerdedir.
- (3) Araştırmaya konu teşkil eden hadislere yönelik tenkitler, araştırılıp tetkik

⁵⁸ el-Bakara (2), 144.

⁵⁹ el-Bakara (2), 144.

⁶⁰ el-Bakara (2), 142.

⁶¹ el-Bakara (2), 142.

⁶² el-Bakara (2), 115.

⁶³ el-Bakara (2), 115.

⁶⁴ el-Bakara (2), 149.

⁶⁵ el-Bakara (2), 115.

⁶⁶ et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, II, 450.

edildikten sonra (anlaşılmıştır ki) geçerli değildir. Zira (bu tenkitler) hadisi ve hadis rivâyetini yanlış anlamaktan ve hadis ve hadis ilimlerindeki nasiplerinin azlığından kaynaklanmıştır.

(4) Araştırmaya konu teşkil eden hadisler sıhhatin en üst derecesindedirler. (Onları) Buhârî ve Müslim kitaplarında rivâyet etmiştir. Dolayısıyla, tenkit yönelenlerin iddiaları geçersizdir, (iddiaların) temeli yoktur. [92]

"Contemporary Scholars' Criticism Regarding to Locality and Country in Hadith *al-Sahihayn*"

Abstract: *al-Sahihayn* are the major hadith compilations in which contains the sources of the law second only to the al-Qur'an al-Karim. In light of the high prominence rendered to them, it is not surprising that it is often the target for modern-day criticism as well as of the past whether in the form of scholarly criticism or point-blank slanderous. This study tries to discuss the modern scholarly criticism of selected hadiths in *al-Sahihayn* and to answer all the criticism that had been thrown. They made the hadith as a field of criticism as if to impose on the public that the hadith is contrary to the al-Qur'an, one that nullifies the infallibility of the Prophet (peace be upon him), one that which is unauthentic and devoid of credence. Data for this research is obtained through literary reviews before the same be subjected to analysis based on inductive and deductive methods. The findings of this study reveal contradictory evidence which proves the validity that hadiths and simultaneously answers and denies the criticism.

Citation: Muhammad Yusri Yûsuf ve Mahmûd Ahmed Ya'kûb Rasîd, "Çağdaş (Araştırmacı)ların Yer ve Bölgelere Dair *Sahihayn* Hadislerini Tenkidî" (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVII/1, 2019, ss. 125-140.

Key Words: Criticism, Contemporary Scholars, *al-Sahihayn*.

"انتقاد المعاصرين لأحاديث الصحيحين الخاصة بالأماكن والبلدان"

المخلص: يتضمن صحيح البخاري ومسلم على النصوص المتعلقة بالدين بعد القرآن الكريم. فلا أهميتهما ومكانتهما لا يستغرب أنهما موجهان إلى الانتقادات سواء في القديم أو الحديث و سواء علميا أم شبهات. وتهدف هذه الدراسة إلى مناقشة الشبهات التي أثارها بعض المعاصرين حول الأماكن والبلدان التي وردت في أحاديث الصحيحين، وكذلك للإجابة عنها. قد اتخذ هؤلاء تلك الأحاديث ميدانا لإلقاء الشبهة ليثبتوا على العامة أن الحديث النبوي مخالف للقرآن الكريم، وهدفوا وراء إسقاط عصمة النبي صلى الله عليه وسلم، أو إلى حد ما اعتبار تلك الأحاديث أحاديث غير صحيحة وغير موثوقة. استخدمت الدراسة المنهجي الاستقرائي للحصول على المواد المتعلقة بالموضوع ثم تحليلها تحليلًا علميًا. وقد أثبت نتائج الدراسة على الواقع المعاكس الذي أثبت أن الأحاديث الواردة فيها صحيحة فيها ردت على الانتقادات، والشبهات.

عطف: محمد يسري يوسف ومحمود أحمد يعقوب راشد، "انتقاد المعاصرين لأحاديث الصحيحين الخاصة بالأماكن والبلدان"، *مجلة البحوث الحديث*، المجلد السابع عشر، العدد الأول، سنة ٢٠١٩، ص. ١٢٥-١٤٠.

الكلمات المفتاحية: نقد، معاصرون، الصحيحين